

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто процес становлення проблеми формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів. Поняття «соціальна компетентність» як інтегрований комплекс парціальних (часткових) компетенцій, що базуються на системі особистісних психологічних здібностей, моральних цінностей, які у своїй сукупності дозволяють конкретному індивіду успішно взаємодіяти із суспільством з метою самоактуалізації. Описано базові компоненти (парціальні компетенції) соціальної компетентності: когнітивна (здатність до навчання, прагнення до поповнення соціальних знань), інтерактивна (здатність до соціально ефективного взаємодії), операційна (здатність до соціальної діяльності), імплементаційна (здатність практично використовувати набуті соціальні вміння та навички), рефлексивна (здатність до самоконтролю та осмислення своєї діяльності). Запропонований комплекс дидактичних умов формування соціальної компетентності студентів вказує на необхідність використання сучасних технологій активного та інтерактивного продуктивного навчання гуманітарних дисциплін на засадах компетентнісно орієнтованої освіти.

Ключові слова: компетентність; парціальні компетенції; когнітивна компетенція; інтерактивна компетенція; імплементаційна компетенція педагогічні умови; компетентнісний підхід.

Нове XXI століття – епоха інформаційної стадії розвитку цивілізації. В усьому світі управління власним інформаційним полем, своєю конкурентоспроможністю стає необхідністю для кожної структури, що надає будь-які послуги, у тому числі освітні. У сучасних умовах відкритого доступу до вітчизняної та зарубіжної інформації, збільшення можливостей співпраці між ученими різних країн, вивчення різних підходів до проблеми компетентності фахівців має велике значення для педагогічної теорії й освітньої практики.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інтегрований підхід до поняття «компетентність» у науці з'явився наприкінці XX століття, коли відбувалися докорінні зміни в парадигмі й методології освіти. Слід виокремити цінні в освітянській думці наукові дослідження з проблеми формування компетентності Л. Алексєєвої, Н. Білоцерківець, С. Краснокутської, А. Маркової, Дж. Равена, В. Сластьоніна, В. Цветкова та ін.

У Державному стандарті освіти визначено, що основними засадами сучасної освіти є особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний підходи, що реалізуються в освітніх галузях. Оскільки компетентнісний підхід пов'язаний з ідеєю всебічної підготовки і виховання індивіда не лише як

спеціаліста, професіонала своєї справи, але і як особистості, члена колективу, соціуму, він є гуманітарним у своїй основі. Адже метою гуманітарної освіти є не лише передача майбутньому спеціалісту сукупності знань, умінь і навичок у певній сфері, а і розвиток світогляду, міждисциплінарного чуття, здатності до прийняття індивідуальних творчих рішень, самоосвіти, а також формування гуманістичних цінностей [2, с. 45].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема компетентності не є новою для психолого-педагогічної науки. Загальне уявлення про компетентність у наукових обговореннях пов'язується з ефективністю діяльності. Російськомовна історико-правова інтерпретація визначає компетентність як рівень здатності конкретної особи ефективно діяти в рамках компетенції. Так, І. Зимня тлумачить поняття «компетентність» як актуальну, сформовану якість особистості, що базується на знаннях; інтелектуально й особистісно зумовлену соціально-професійну характеристику, її особистісну якість [5, с. 34]. Н. Бібік розглядає «компетентність» як освітні результати, що досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії [2, с. 48]. Такі освітні результати можна прогнозувати в різних сферах: когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, соціальній.

Проблему компетентності на різних рівнях аналізу розробляють С. Гончаренко (тлумачення явища компетентності), І. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), А. Василюк (сучасні підходи до компетентності вчителів), К. Корсак (цивілізаційна компетентність), І. Ковальчук (соціальна компетентність вчителя), О. Овчарук (європейські підходи до проблеми компетентності), А. Михайличенко, В. Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності) та ін. [4, с. 72]

Наукова розробка проблеми соціальної компетентності розпочалася наприкінці ХХ століття. Педагоги (С. Коблянська, І. Песков, В. Кожевников), психологи (Ю. Меля, К. Рубин, Р. Хінтч), соціологи (В. Ядов, А. Корнілова, І. Тетаренко), філософи (А. Голфрід, Ж. Дюпуї, Н. Кентор) вивчали проблему соціальної компетентності, описували і досліджували такі феномени: навички взаємодії, соціальну взаємодію, мотивацію, готовність до життя, хоча не завжди вживали термін «соціальна компетентність».

Специфікою питання соціальної компетентності є те, що воно стає загальним для цілого кола гуманітарних дисциплін. Загальновідомо, що соціальна філософія, соціологія, культурологія, соціальна психологія тією чи іншою мірою поділяють визначення компетентності не тільки як високий рівень майстерності, а також як глибоке розуміння всіх проблем, умінь навчати і навчатися.

У педагогіці соціальна компетентність розглядається як інтегрована характеристика особистості (І. Зарубінська), що одночасно поєднує мобілізацію знань, умінь, поведінкових аспектів (А. Кузьмінський). Поняття соціальної компетентності включає не тільки когнітивну складову, а й мотиваційну, етичну, поведінкову і соціальну сторони ціннісних орієнтацій (О. Спрін, А. Зольні). Тобто, соціальна компетентність визначається як психолого-педагогічна характеристика особистості, що передбачає наявність соціальних знань, умінь, навичок для самореалізації та адекватної взаємодії з соціумом (А. Кузьмінський, Т. Смагіна, М. Гончарова-Горянська) [3; 4; 6; 7].

У нашому дослідженні ми за основу беремо власне визначення і вважаємо, що соціальна компетентність є інтегрованим комплексом парціальних (часткових) компетенцій, що базуються на системі особистісних психологічних здібностей, моральних цінностей, які у своїй сукупності дозволяють конкретному індивіду успішно взаємодіяти із суспільством з метою самоактуалізації.

До складу будь-якої компетентності, за висновками багатьох учених, входять: а) знання про предмет діяльності; б) умінь орієнтуватися в ситуаціях, пов'язаних з цим предметом; в) умінь правильно визначати власні ресурси, ресурси інших, ставити задачі та знаходити адекватні рішення; г) розвиток інтуїції та рефлексії [4].

На наш погляд, соціальна компетентність може бути поділена на базові компоненти, які складаються з парціальних компетенцій: когнітивної (здатність до навчання, прагнення до поповнення соціальних знань),

інтерактивної (здатність до соціально ефективної взаємодії), операційної (здатність до соціальної діяльності), імплементаційної (здатність практично використовувати набуті соціальні вміння та навички), рефлексивної (здатність до самоконтролю та осмислення своєї діяльності).

Навчальний процес у вищих навчальних закладах як організована система спрямовується не лише на збагачення знань студентів, а й на підготовку їх до ефективного засвоєння здобутих знань, а також творчого й цілісного використання в практичній діяльності нестандартних рішень проблем і завдань [1, с. 39]. Нова гуманітарна ситуація у сфері освіти як у нашій країні, так і у світі характеризується двома провідними факторами: невизначеністю та загальною й індивідуальною орієнтацією на майбутнє. Класична система взаємодії викладача та студента підлягає радикальному оновленню. У гуманітарній царині відбувається відмова лише від «знаннєвої» освіти. Завдання освіти полягає в тому, щоб надати можливість проявляти свій творчий потенціал, сприяти в реалізації особистих планів. Для цього необхідно навчитися розуміти самого себе, використовувати знання, що є продуктом власного досвіду, самокритики, які побудовані на розумінні. Сприяє таким діям процес вивчення гуманітарних дисциплін [9, с. 76].

Сучасний стан освіти характеризується тим, що наявні ґрунтовні науково-методичні основи для розроблення компетентнісних моделей навчальної діяльності, водночас фактично відсутні концептуальні та методичні праці, пов'язані з описом і поясненням процесів формування певної компетентності.

Ґрунтовно вивчаючи теоретичні положення проблеми формування соціальної компетентності, у нашому дослідженні ми визначили комплекс педагогічних умов, що спрямовані на поетапне формування соціальної компетентності студентів. Предметом дослідження є педагогічні умови, у яких соціальна компетентність формується, розвивається та стимулюється.

Перш за все уточнимо визначення терміна «умови». Так, дослідники Ю. Бабанський, В. Краєвський вважають, що умови – це сукупність заходів, які сприяють досягненню найкращих результатів [1, с. 89]. Погоджуємося із сучасною дослідницею О. Усик, яка зазначає, що найкоректнішим є таке визначення поняття педагогічні умови, в основу якого покладено досягнення студентів як кінцевий результат впливу умов [9, с. 82]. Під педагогічними умовами формування соціальної компетентності ми розуміємо комплекс цілеспрямованих дій, вектор яких співпадає із основною освітньою метою.

Осучаснення навчання гуманітарним дисциплінам відповідно до тенденцій розвитку і життя суспільства з орієнтуванням на максимальний кінцевий результат дозволило нам визначити комплекс дидактичних умов формування соціальної компетентності студентів:

- проведення комплексного моніторингу рівня сформованості парціальних компетенцій, які у своїй сукупності визначають соціальну компетентність студентів;
- використання технологій активного та інтерактивного продуктивного навчання гуманітарних дисциплін на засадах компетентнісно орієнтованої освіти;

– цілеспрямоване створення комплікативних соціально значущих ситуацій на основі інтеграції набутих знань, умінь і навичок, що визначають рівень сформованості парціальних компетенцій соціальної компетентності суб'єктів навчального процесу;

– стимулювання рефлексивної діяльності студентів на кожному етапі формування парціальних компетенцій, спрямованої на забезпечення їх соціально-особистісної самореалізації.

Зазначимо, що процес підготовки студентів у системі вищої педагогічної освіти – складний і багатофакторний. У ньому виявляються об'єктивні і суб'єктивні фактори, які зумовлюють своєю сукупною дією надзвичайну складність процесу формування культуротворчої особистості майбутнього вчителя. На ефективність процесу формування соціальної компетентності студентів впливає організація навчання з урахуванням творчої діяльності, що стимулює пізнавальний інтерес і збагачує цілісність знань під час вивчення предметів гуманітарного циклу шляхом інтеграції навчального змісту. К. Абульханова-Славська зазначає, що процес формування будь-якої компетентності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах є сферою реалізації творчої активності як викладача, так і студента. Реалізація творчого потенціалу особистості студента стає можливою через створення сприятливих психолого-педагогічних умов для навчання, що потребує, у свою чергу, врахування особливостей особистісного розвитку студента [3].

Сучасне суспільство не потребує лише виконавців, носіїв усереднених якостей, а, навпаки, зацікавлене в якнайповнішому й різносторонньому розвитку своїх членів. Отже, важливе місце поміж різноманітних соціальних факторів, які формують соціально компетентну

особистість, посідає поступове удосконалення системи освіти у нашій державі.

Таким чином, розширення та удосконалення програми навчання гуманітарним дисциплінам відкриє перед викладачами можливість реалізовувати соціальне замовлення – ефективно формувати соціальну компетентність особистості в освітньому просторі та розширювати кордони уявлень про сутність самого процесу її формування.

У висновку зауважимо, що проблема формування соціальної компетентності відносно нещодавно стала досліджуватися сучасною психолого-педагогічною наукою і пов'язана із соціальними змінами, які відбулися наприкінці ХХ століття у нашій державі. Незважаючи на короткий період дослідження цього феномену, у педагогічній літературі чітко визначений компетентнісний підхід, завдяки якому стало можливим виокремити ключові характеристики соціальної компетентності, вибудувати її модель. Саме поняття соціальної компетентності не зводиться до суми знань, а конкретизується як здатність вирішувати комплікативні соціально значущі ситуації з метою збагачення соціально-особистісної самореалізації суб'єкта навчального процесу. Структура будь-якої компетентності, у тому числі соціальної, наповнюється компетенціями, які, у свою чергу, базуються на інформації, комунікації, практиці.

Запропонований комплекс дидактичних умов формування соціальної компетентності студентів вказує на необхідність використання сучасних технологій активного та інтерактивного продуктивного навчання гуманітарних дисциплін на засадах компетентісно орієнтованої освіти.

Перспективи дослідження полягають у висвітленні структурно-функціональних компонентів дидактичної моделі формування соціальної компетентності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1982. – 192 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) : [колективна монографія] / [Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Савченко О. Я. та ін.] ; заг. ред. О. В. Овчарук. – К., «К.І.С.». – С. 45–50.
3. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів / Мар'яна Гончарова-Горяньська // Рідна школа. – 2004. – № 7-8. – С. 71–74.
4. Зарубінська І. Б. Проблема діагностики соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / І. Б. Зарубінська // Інформаційні технології й засоби навчання. – 2009. – № 5 (3). – Режим доступу : www.ime.edu-ua.net/em.html.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5 – С. 34–44.
6. Михайличенко А. М. Обучение на основе стандарта компетентности / А. М. Михайличенко // Новый коллегиум. – № 3. – 2002. – С. 22–24.
7. Мудрик А. В. Соціальний інтелект та соціальна компетентність / Анатолій Вікторович Мудрик // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 3. – С. 4–6.
8. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К. : «К.І.С.». – 2003. – С. 13–30.
9. Усик О. Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Олена Усик. – Київ, 2010. – 193 с.

Качалова Т. Г.,
Криворожский педагогический институт ГВУЗ
«Криворожский национальный университет», г. Кривой Рог, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ГУМАНИТАРНЫМ ДИСЦИПЛИНАМ

Социальная компетентность рассматривается в педагогике как интегрированный комплекс парциальных (частичных) компетенций, основанных на системе личностных психологических способностей, моральных ценностей, которые в своей совокупности позволяют конкретному индивиду успешно взаимодействовать с обществом с целью самоактуализации. Понятие социальная компетентность включает в себя не только когнитивный компонент, но и мотивационную, этическую, поведенческую и социальную стороны оценивания ситуации. Поэтому социальная компетентность определяется как психологическая и учебная характеристика человека, который нуждается в социальных знаниях и навыках для самоактуализации и адекватного взаимодействия в обществе.

Согласно выводам ученых, в состав любой компетентности входят: а) знания о предмете деятельности; б) умения ориентироваться в ситуациях, связанных с этим предметом; в) умения правильно определять собственные ресурсы, ресурсы других, ставить задачи та находить адекватные решения; г) развитие интуиции и рефлексии.

Мы полагаем, что социальная компетентность может быть разделена на базовые компоненты, которые состоят из парциальных компетенций: когнитивной (способность к обучению, стремление к пополнению социальных знаний), интерактивной (способность к социально эффективному взаимодействию), операционной (способность к социальной деятельности), имплементационной (способность практически использовать полученные социальные умения и навыки), рефлексивной (способность к самоконтролю и осмыслению своей деятельности). Предложенный комплекс педагогических условий формирования социальной компетентности студентов указывает на необходимость использования современных технологий активного та интерактивного продуктивного обучения гуманитарным дисциплинам на основе компетентностно ориентированного образования.

Ключевые слова: компетентность; парциальные компетенции; когнитивная компетенция; интерактивная компетенция; имплементационная компетенция; педагогические условия; компетентностный подход.

Kachalova T.,
Krivij Rih Pedagogical Institute of State Institution
of Higher Education «Krivij Rih National University», Krivij Rih, Ukraine

DIDACTICAL CONDITIONS OF FORMING SOCIAL COMPETENCE OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES IN THE PROCESS OF HUMANITIES DISCIPLINES LEARNING

The social competence is seen in pedagogy as an integrated personality characteristic that simultaneously combines the mobilization of knowledge, skills, and behavioral aspects. The concept of social competence includes not only the cognitive component, but also motivational, ethical, behavioral and social side value orientations. That is, social competence is defined as a psychological and educational characteristic of the individual that requires a social knowledge and skills for self-actualization and adequate interaction with society.

The composition of any of competence, the findings of many scientists include: a) knowledge of the nature of business; b) the ability to navigate in situations related to the subject; c) the ability to correctly identify their own resources, the resources of others, put problems and find appropriate solutions; d) the development of intuition and reflection.

We believe that social competence can be divided into basic components, consisting of partial competences: cognitive (the ability to learn, the desire to replenish social knowledge), interactive (social ability for effective interaction), operational (capacity for social activities), the implementation (the ability to practically use the acquired social skills), reflective (capacity for self-control and understanding of the activity).

The complex formation conditions of teaching social competence of students indicates the need to use modern technology active and productive interactive teaching humanities based on a competency based education.

Keywords: competence; social competence; cognitive competence; interactive competence; implementative competence; didactical conditions; competence approach.

Рецензенти: Гришкова Р. О., д. пед. н., професор;
Шерстюк Л. В., к. пед. н., доцент.